

Пуковник др Славко ВУКЧЕВИЋ

ЦРНОГОРСКА ВОЈСКА У БОРБИ ЗА ТЕРИТОРИЈАЛНО ПРОШИРЕЊЕ И МЕЂУНАРОДНО ПРИЗНАЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Опредељујући се да пред уваженим скупом говорим о црногорској војсци у борби за територијално проширење и међународно признање Црне Горе, имао сам у виду да ће сваки покушај објективнијег научног приступа овим питањима бити од користи за сагледавање и њене војне компоненте и њене улоге у борби за међународно признање Црне Горе.

Досадашња истраживања о улози војске све до међународног признања 1878. године, упркос сазнањима да је водила бројне бојеве, битке и ратове, нити су довољна, нити на било који начин сабрана у облику утемељене студије или монографије.

По нашем мишљењу, нема разлога да ово питање чека боља и погоднија историографска времена, јер идеолошко-политичко обојени судови, уколико их је и кад их је било, овој научној потреби не стоје на путу.

Сваку политичку препознатљивост Црне Горе од времена митрополита из разних племена, а нарочито за вријеме династије Петровића, карактерисао је особен облик отпора војно организованих братстава, племена и нахија путем којег се изграђивао ратнички менталитет и стварао одбрамбени војни модел.

Како сам назив саопштења, карактер и повод скупа, као и вријеме предвиђено за излагање не допуштају да шире говоримо о том далеком периоду, ипак је потребно назначити неколико битних одредница које указују на развитак овог, у основи племенског модела војног организовања.

У условима готово непрекидног ратовања код црногорске војске развијане су до максимума опште војничке особине као што су: неустрашивост, одважност, храброст, присебност, сналажљивост у различитим ратним ситуацијама, спремност и огромна енергија. Они су били увијек спремни да издрже и најстрожу дисциплину, иако су по духу народног рата навикавани да ратују без строге и формалне команде.¹ У том циљу и изузетно успјешне црногорске војсковође, у личностима вла-

¹ Павле Аполонович Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости*, превод са руског, том III, Цетиње 1994, 111-112; Кокел, *Историја Црне Горе и Босне*, превод са француског, Подгорица, 1998.

дика, гуверднадура, племенских сердара, војвода и главара подстицали су код црногорског војника самоиницијативност, као што су и они сами могли слободно да доносе одлуке у појединим фазама битака, без бојазни или спутавања од стране било кога.

Као примјер чвршћег везивања образујуће војске могу се узети племена Катунске нахије која је у ранија времена чинила кичму одбрамбене моћи Старе Црне Горе. С Катунјанима су се све чвршће повезивала племена Љешанске, Ријечке и Црмничке нахије и постепено постајала језгра националне и етничке хомогености црногорске државе. Овом типу организације придружила су се и брдска племена Пипери, Кучи, Братоножићи, Ровца, Морача и Васојевићи. Тако, на примјер, већ послје борби на Вртијељци 1685. и другог похода Сулејман-паше Бушатлије на Црну Гору 1692. године све је израженија тежња за међусобно чвршће повезивање племена за заједничку борбу против Турака. Све чешће долази до присније сарадње црногорских и брдских племена каква до тада није постојала.²

Перманентност и учесталост турских војних похода на Црну Гору, организационих и вођених од стране највиших носилаца отоманске власти, који су резултирали бројним бојевима и биткама црногорске војске, историјски забиљежених и приказаних близу сто - 100, намећу се два закључка:³

1. да је та и таква Црна Гора имала континуирани интегритет своје територије;

2. да је тај интегритет успијевала да сачува захваљујући управо снази и умјешности ратовања своје војске.

Уз схватање значаја националне територијалне посебности, рађала се свијест о нужности одбране Црне Горе, а тиме се наметао и циљ виших облика војног организовања.

Како се радило о просторима мале ресурске и економске моћи, брже јачање одбрамбене снаге и војног организовања није се могло ни очекивати.

Од краја XVII вијека све израженија је тежња за међуплеменску колективну одбрану од Турака. Војном обавезом обухваћено је све мушко становништво од 14 - 70 година старости, а неријетко узимане су и жене.⁴

Од црногорско-турског рата 1712. године, након грамате Петра Великог, стварани су све бољи услови за јаче повезивање племена у оперативну цјелину.

² Послије борби на Вртијељци скадарски паша напао је 1688. на Куче. По наговору владике Висариона Бориловића, њима су одмах дошли у помоћ Пипери, Васојевићи и један дио Бјелопавлића. Јагош Јовановић, *Стварање црногорске државе и развој црногорске националности*, Цетиње 1947, 84.

³ Михаило Шурбатовић, *Историја рајдова Црне Горе од њеног постојања 1499. године до 1924. године закључно*, Виндзор, Онтарио, Канада, 1989. године; Јагош Јовановић, *Стварање и развој црногорске државе и развој црногорске националности* - Историја Црне Горе од почетка VIII вијека до 1958. године, Цетиње 1948.

⁴ Милутин Мијушковић, *Велике црногорске бишке* - Вучји До и Фундина, Подгорица 1997, 62.

У вријеме ратних опасности и отпочињања ратних сукоба образоване су здружене племенске војне јединице које су водиле борбу против непријатеља, бранећи територију без обзира на племенске границе. Често су формирано заједнички одреди, понекад дивизије и корпуси, али су оне - чим би се ратни сукоб завршио - распуштане и војници враћани својим кућама.

Већ од тада се запажа да је ова међуплеменска одбрамбена моћ, на рачун смањења племенске аутономије, постала присутна и значајна, нарочито од увођења сталног суда из 1771. године. Свијест о неопходној потреби све веће послушности племенских главара, убрзала је доношење "Сшезе" (1796) на основу које су полагали заклетву на вјерност заједничкој одбрани отаџбине и одржавању међуплеменске слоге.⁵

Постојеће окружење непријатељски расположених сусједа (Турска, Млетачка република и Аустрија), чести упади и пустошења територије и становништва Црне Горе, навели су владикау Петра I на замишљање и одлуку да се једино умиром међусобно разједињених племена и нахија, и стварањем и развијањем свијести о нужности заједничке одбране, може најбрже доћи стварањем јединствене војне организације.

Битке на Мартинићима и Крусима потврдиле су исправност опередјељења и напора владике Петра I.

У организованом припремама и вођењу битака на Мартинићима и Крусима установљено је, остварено и успјешно функционисало врховно војно заповједништво за цијелу црногорску територију, сагласно циљевима утврђеним у договорима и припремама тих битака. Тиме је, ово ваља уочити, на војном подручју створен јединствени црногорски орган војног командовања и јединствени план и одбрамбени поредак и, слободни смо да тврдимо, клица (заметак) јединствене и оригиналне доктрине црногорске војске и свега што из ње проистиче, као што су: организација и формација, стратегија и тактика. Историјске чињенице из каснијег развоја црногорске војске потврђују да су наведени елементи, реализовани (остварени) у назначеним биткама и афирмисани њиховим успјешним исходом, били велики скок и у смислу ослобађања од неких племенско-нахијских "баласта" који су до тада оптерећивали и кочили јединствено војно организовање. Примјера ради споменимо само до тада општеприхваћено правило да свако племе, под командом својих старјешина, на својој територији мобилише, врши избор терена и начин супротстављања нападачу.

Заједничко припремање и вођење наведених битака указује, а резултат потврђује, да је тада остварено сједињење црногорских пле-

⁵ У члану 2 "Стеге" стоји: "Рекосмо и заклетвом утврђујемо, ће гођ би непријатељ окренуо и на коју би страну на нас и на браћу нашу Брђане ударио да хоћемо један другом бити у помоћи и за благочестиву вјеру нашу хришћанску војевати и своју крв пролијевати и љубезно отечество и дражашују вољност и слободу заштитити; цркви свјатија и манастири и доме наше, жене и ћецу нашу с помоштију всесилнаго втроице слави-маго Бога оружјем нашим бранити". Радмила Петровић, *Законик Пејира I владике црногорског - историјско-јавна расправа*, Историјски записи, књ. IV, св. 1-6, 166-167.

мена, подловћенских и брдских, и њихових територија, било тако чврсто да су сви напади на било коју племенску заједницу или нахију, на било који дио њихове територије, сматрани нападом на све, на цјелину црногорске територије.⁶

Конституисање и учвршћење свијести о постојању општецрногорских интереса и свијест да се они јединством најбоље задовољавају и обезбјеђују, јесте један од најзначајнијих резултата означених битака.

У државотворном смислу успостављање и остваривање у пракси јединственог врховног војног заповједништва конститутивни је елемент сваке заједнице на њеном државотворном путу. Истина, оно је недовољно за конституисање државе, али без њега државе нема. Са војног гледишта, уз приоритетни циљ војног организовања, одбрана Црне Горе, у свим овим бојевима, биткама и ратовима рачунало се са потребом ширења граница Црне Горе. То је, прије свега, захтијевало и развијање одговарајуће стратегије, као и смјелија офанзивна дејства, у оперативно-тактичком смислу. По ријечима Коваљевског, како то наводи академик Б. Павићевић, "за случај пријеке потребе... Црна Гора је могла да дода 20.000 ратника, спремних да се у свако доба жртвују за проширење своје земље, а посебно за одбрану територије за коју сматрају да се налази под његовом суверенитетом."⁷

У формацијском смислу то је захтијевало укрупњавање јединица. На грнаицама се, на појединим утврђењима, постављају стражарске јединице, што представља зачетак граничних јединица.⁸

Ова два циља остваривана су упоредо и бојевима и биткама на Мартинићима и Крусима, у рату са маршалом Мармоном, у разграничењима са Аустријом, као и у црногорско-турским сукобима 1853, 1858, 1862. и 1876-1878. године.

У рату 1853. године главну снагу црногорске војске чинило је људство из четири црногорске нахије, јачине око 9.000 војника, док је за обезбјеђење помоћних праваца било ангажовано људство брдских племена: Бјелопавлића, Пипера, Куча и Мораче и, према неким изворима износило је близу 10.000 војника. Мада је турска војска отпочела готово истовремено борбе на свим правцима, она, захваљујући добром војном организовању и умјешном стратегијском распореду црногорске војске, није могла постићи готово никакав успјех јер је свуда наилазила на упорну одбрану црногорске војске у којој је трпјела осјетне губитке у живој сили и техници. Команданти црногорске војске су умјешно међу-

⁶ Др Славко Вукчевић, *Организација црногорске војске и начин њеног рајдовања крајем XVIII и почетком XIX вијека*, Битка за Црну Гору, Мартинићи-Круси 1796-1996, Зборник радова са научног скупа, Подгорица 1997, 101-106.

⁷ Бранко Павићевић, *Данило I Пејировић Његош, књаз црногорски и брдски 1781-1860*, Београд 1990, 55.

⁸ "Преминули црногорски владар (мисли се на владуку Петра II Петровића Његоша) изградио (је) на најосетљивијим тачкама црногорско-турске границе мала утврђења, у којима је била смјештена стража. Она је будно мотрила на покрете отоманских трупа према Црној Гори", Исто, 53.

собно садејствовали на свим секторима фронта, на што их је наводила и књажева прокламација да "*сложно и у јединствено дочекаше*" турску војску "*као што смо (је) вазда јуначки дочекивали*" (подвукао С. В.).⁹

У том смислу је и књаз Данило, уочавајући стратегијско значење положаја на појединим секторима, настојао да благовременим појачањима помогне фронт, што је било од велике важности за реално процјењивање ситуације. Све је то доприносило да ратнички морал и спремност читавог оружаног састава црногорске војске истраје у одбрани отаџбине. Њену спремност и умијеће да се успјешно бори против многобројније и боље опремљеније турске војске уочавали су руски и аустријски посматрачи па су оставили драгоцјене податке о напорима и резултатима појединих црногорских јединица и црногорске војске у цјелини 1853. године.¹⁰

Посебан значај имао је рат 1858. године у коме су, захваљујући побједи црногорске војске на Грахову, Црној Гори припојени: Грахово, Рудине, Жупа Никшићка, пола Бањана, два дијела Дробњака, Ускоци, дио Васојевића и Кучи.

Резултати црногорске војске у бици на Грахову 1858. године приморавали су европску јавност да убрза рјешење црногорског питања и разграничење Црне Горе са Турском.

Црногорска војска је у ово вријеме добила кохерентно унутрашње јединство, чему су у знатној мјери допринијели државни Суд (кулук) 1803. и Гвардија у доба Петра II Петровића Његоша, у коју су улазили барјактари, стотинаши, десечари и племенски капетани у доба књаза Данила.

Дакле, већ тада црногорска војска се јавља као значајни интегративни фактор црногорског друштва.

С обзиром на циљеве и улогу црногорске војске, књаз Данило се трудио да стално унапређује систем војне организације, ослањајући се, прије свега, на искуства из рата 1852-1853. и на поуке из Граховске битке. "Организовао ју је, именовао офицере и војводе и читаву армију подијелио на два армијска одреда, за дејства под командом председника и потпредседника Сената. Основао је, истовремено, и елитни одред састављен од најхрабријих Црногораца и у току рата сам је био на челу овог одреда."¹¹

Централизовање власти у доба књаза Данила и одвајање војне од судске и управне функције, показује успон војне организације. Сходно томе, извршен је 1854. године и први попис војних обвезника, када је пописано 9.700 припадника оперативне војске и 3.000 припадника резервне војске. Црна Гора је имала 50 капетана, 150 стотинаша и 1.270 десечара.¹²

⁹ Бранко Павићевић, *Данило Пејровић Његош, књаз црногорски и брдски 1851-1860*, 143.

¹⁰ Исто.

¹¹ Јан Вацлик, *Суверенитет Црне Горе и савремено међународно право у Европи*, превод са француског, Подгорица 1996, 183.

¹² Милутин Мијушковић, *Велике црногорске битке - Вучји До и Фундина*, Подгорица 1997, 65.

Гледано у међународним оквирима, побједи овако војно организоване и национално освијешћене црногорске народне војске скренуће пажњу и пријатељски и непријатељски наклоњених земаља. Прије свега због заједничког закључка да се управо на овом простору и овом времену одигравао убрзани процес стварања независне црногорске државе, чији је један од носећих стубова и гарант њеног опстанка управо била војска.

Послије херцеговачког устанка 1861-1862. године, којим је Црна Гора била увучена у тежак рат са Турском, европске велике силе успоставиле су веома ефикасан систем надзора црногорских граница и нарочито појачале опрезност према политици Црне Горе, усмјереној да снагом властитог оружја обезбиједи јединствену територијалну цјелину и међународно признање своје самосталности.¹³

У Источној кризи 1875-1878. године, на основу Уредбе о устројству војске, краљ Никола је приступио њеном реформисању. Цјелокупна црногорска војска биле је формирана у 23 батаљона редовне војске, шест батаљона гарде и једну батерију. Батаљони су у свом саставу имали чете, водове и полуводове. Уведени су нови старјешински називи: командир, и његов замјеник, поткомандир. Црногорска војска је, у основи, и даље задржала стару формацијску подјелу засновану на племенској припадности војника. По истој Уредби формирано је седам бригада: Катунска, Херцеговачка, Бјелопавлићка, Пиперско-братоножићко-рвачка, Морачко-васојевићка, Ријечко-црмничка. Свака бригада издвајала је по батаљон од 50 војника од којих је формирана Гарда као седма бригада. Тада је установљена и итендантска служба. Команданти бригада нису имали званичног војног чина. Бригадама су командовали већином највиши органи државне власти, војводе и сердари. Са тако организованом војском, краљ Никола је ушао у ратове 1876-1878. године и стекао велику војничку славу, а Црна Гора територијално проширење, излаз на Јадранско море и међународно признање.

¹³ Др Славко Вукчевић, *Никола Пејровић - врховни команданти црногорске војске*, Реферат с научног скупа "Краљ Никола - личност, дјело и вријеме" одржан у Црногорској академији наука и умјетности, 1-3. октобра 1997. године.

Slavko VUKČEVIĆ

LE COMBAT DE L'ARMÉE MONTENEGRIENNE D' ETARGIR ET DE
CONFIRMER LE MONTENEGRO OU PLAN INTERNATIONAL

Resume

Durant de longues années dans l'histoire monténégrienne depuis le temps de Mitropolités et surtout au temps des Petrovići, le Monténégro était caractérisé par un révolte spécial des "bratstva" des tribus et des régions (nahije) organisé pour se battre. C'était la raison d'après laquelle il exprimait vraiment un caractère militaire spécial, unique d'un état militaire.

A cause de cela le Monténégro au cours des guerres de la libération contre la Turquie avait une région complète et il réussissait à la garder de la force et du dévouement de son armée.

